

William E. Griffith

A SZABAD EURÓPA RÁDIÓ, A MAGYAR FORRADALOM ÉS A LENGYEL OKTÓBER

Vessünk egy pillantást a múltba. Lengyelország és Magyarország történelmében a sok eltérés mellett számos közös vonást is felfedezhetünk. Mindkettő nagy történelmi hagyományokra visszatekintő, büszke, egykor birodalmat irányító nemzet. 1945 után mindkét ország többé-kevésbé egynemzetiségű államként született újjá. A háború utántól Lengyelországot többségében római katolikusok lakják, míg Magyarországon a hívők megoszlanak a katolikus és protestáns egyházak között. Ennél jelentősebb különbség azonban, hogy miközben az ország 1795 és 1918 közötti felosztottsága csak erősítette a lengyel nemzeti öntudatot és katolicizmust, a törökök 1526-os győzelme nyomán Magyarországot felemás kapcsolatok fűzték ahhoz az Ausztriához, amelynek uralkodói 1918-ig egyben magyar királyok is voltak. Mi több, 1919-ben Lengyelország visszanyerte függetlenségét, a két világháborúban a szövetséges hatalmakkal vállvetve harcolt, amiért is elnyerte jutalmát. Ezzel szemben Magyarország a németek oldalán vesztesként került ki a háborúkból. Az első világháború után elveszítette az ország területének nagy részét az ott élő részben magyar nemzetiségű lakossággal együtt. A második világháború után ismételen le kellett mondania ezekről a területekről.

Térjünk rá ezek után a magyar forradalom és a lengyel Október közvetlen előzményeire. Bár a Nagy és Gomulka közötti különbségek kétségtelenül fontos szerepet játszottak, a két ország politikai helyzete közötti leglényegesebb eltérést én mégis inkább abban látom, ahogyan Ochab és Gerő reagált az eseményekre. Ochab önkéntesen meghajolt Gomulka előtt nem úgy, mint Gerő, aki a forradalom kirobbanásáig megőrizte vezető pozícióját. Gomulka ügyes, hidegvérű pártfunkcionárius volt, míg Nagy egy naiv, népi utópista és még kevésbé reálpolitikus, mint az 1968-as Dubcek. Köztudott azonban, hogy a lengyel Október szikrája lobbantotta fel a magyar forradalom lángját.

Most nézzük meg, hogy milyen szerepet játszott a Szabad Európa Rádió a két válságban. A SZER más-más szemszögből közelített a két országban történetekhez. Először is a SZER két tekintélyes disszidens, Józef Swiatlo és Seweryn Bialer, révén a lengyel változásokról pontos információkhoz jutott. Swiatlo, a szadista kínvallató, a SZER adásaiban egykori titkosrendőrségi kollégáiról olyan képet festett, hogy azokat könyörtelenül elbocsátották, Bialer pedig a SZER elé tárta a lengyel pártvezetésen belüli frakcióharcok részleteit. Nem volt viszont olyan magas rangú magyar kommunista disszidens, akitől a SZER, elsősorban Nagy Imrére vonatkozóan, kulcsfontosságú értesülésekhez juthatott volna.

A második érdemi különbség abból adódott, hogy 1956 október–novemberében a SZER érintett területi osztályainak vezetősége eltérő álláspontra helyezkedett. A SZER lengyel adásait az antifasiszta ellenállás egykori hőse, Jan Nowak irányította, aki az 1944-es varsói felkelés résztvevőjeként is eleget látott már ahhoz, hogy mindent megtegyen azért, hogy egy hasonló tragédia meg ne ismétlődjék. A lengyel katolikus egyházhoz hasonlóan azonnal Gomulka mellé állt a szovjetekkel szemben. A Magyar Osztály vezetője Gellért Andor volt. 1956 októberében éppen hogy csak felgyógyult egy hosszan tartó, súlyos betegségből, a forradalom alatt pedig össze is

omlott. A stáb ráadásul nemcsak antikommunista, hanem túlzottan jobboldali beállítottságú is volt. Sokan közülük a háború előtti Horthy-rendszerrel szimpatizáltak. Végül az adások hangvétele a forradalom előtt és alatt szakmai szempontból sok kívánnivalót hagyott maga után, túl patetikus és didaktikus volt. Megsértették az objektivitás elsőrendű követelményét, ami a hitelesség alapja.

A forradalom alatt, ahogy a forradalom után született elemzések is kimutatták, közel egyenlő számban hangzottak el olyan írások, amelyek megfeleltek a politikai irányelveknek és amelyek nem. Ezek közül jó néhány ugyan nem nyíltan, de azt sejtette, hogy külföldi, esetleg akár katonai segítségre is lehet számítani. A forradalom alatt a SZER hosszasan közvetítette a vidéki „szabadság rádiók” műsorát. Ezt, vagy legalábbis a vidéki magyar műsorok terjedelmes idézését a SZER rovására írhatjuk ugyan, többek között azért, mert ezek az adások erősen Nagy-ellenesek voltak, de a budapesti rádió szinte a forradalom végéig a kommunisták kezén maradt és a vidéki adások hírértéke kétségtelenül pótolhatatlannak számított. Annak ellenére, hogy összhangban állt a New York-i és müncheni SZER-központok előírásaival, a Szabad Európa Rádió forradalom alatt elkövetett legsúlyosabb hibája valószínűleg az volt, hogy Nagy Imrét tévesen állította be és ellene hadjáratot folytatott. Ez már csak ezért is elhibázott volt, mert így csak Nagy feltételezett szovjetbarát kommunizmusát támadhatta ahelyett, hogy tényleges gyengeségeit bírálta volna. Ez részben annak volt köszönhető, hogy befolyásos magyar kommunista disszidensek híján a SZER nem rendelkezett a megfelelő információkkal.

A SZER úgy működött, hogy az amerikai stáb az adás után nézte át az anyagokat. Most már kétségtelen, hogy a magyar forradalom alatti műsorok anyagát az adásidő előtt kellett volna felülvizsgálni, mivel az elkészült anyagok angol összefoglalói, amiket az adásidő előtti politikai értekezleteknek kellett jóváhagyniuk, gyakran nem adták vissza az anyagban foglaltakat.

Ezek után, továbbra sem kétséges, hogy a SZER és más külföldi rádióadások és médiák alig befolyásolták a magyar forradalom menetét, bár valószínűleg hozzájárultak ahhoz, hogy Lengyelország esetében megakadályozzák a népfelkelés kitörését. Az is igaz, hogy a magyar forradalom félbeszakította annak a politikai irányelvnek az érvényre juttatását, amelynek propagálásába a SZER 1953-ban kezdett a lengyelországi, csehszlovákiai és magyarországi röplapterjesztéssel, és amelynek az volt a célja, hogy Kelet-Európában a szabadság és demokrácia megvalósítására irányuló folyamatos fejlődést támogassa¹. A forradalom vívmányainak brutális felszámolása azonban hosszú távon ismételt rehabilitálta ezt a politikát, amelyet aztán 1989-ben igazolt is a kelet-európai szovjet érdekszféra és később magának a Szovjetunióknak a felbomlása. A magyar forradalom tehát hosszú távon győztesnek mondható.

(Ford.: Somlai Katalin)

¹ Ezzel a kérdéssel részletesen foglalkozik Zbigniew Brzezinski – William E. Griffith: *Peaceful Engagement in Eastern Europe*. *Foreign Affairs*, 39. évfolyam, 4. sz. (1961. július). 642–654. p.